

דף שבועי

בס"ד

פרשת תצוה, תשפ"ב, מספר 1457

"כָּל הַנִּגַע בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ" – בין קדושה למשפט הלל מאל

אפשר שקושי זה הניע את אונקלוס ויונתן לתרגם את "יקדש" האמור בתורה בבניין קל כ'יתקדש' ('כל ד'יקרב ב'מדב'חא יתקדש'). השינוי מבניין לבניין יכול לשנות את משמעות ההוראה – מעתה, אין המזבח מקדש את הנוגע בו אלא האדם הניגש אל המזבח נדרש להתקדש בעצמו בטרם יקרב אליו, כמפורש ביונתן: "כל ד'יקרב במדב'חא יתקדש מן בני אהרן ברם משאר עמא לית אפשר להון למיקרב", וכפי שפירש רשב"ם: "כל הנוגע וקרב אל המזבח יקדש ויטהר תחילה בטרם יקרב אל המזבח".⁶ אמנם פשט המקרא הוא כתרגומו הנפוץ בשבעים, בוולגטה ובתרגומים מודרניים (כגון NJPS, NRSV), שתרגמו את הפועל בבניין קל כמתייחס לתוצאת המגע (will become holy)

ולא להכנה לקראתו (must be in a holy state). התנאים הבינו אף הם כי המזבח מקדש (ולא רק האדם מתקדש), אלא שהגבילו כוח פיזיקלי עיוור זה בקובעם כי "המזבח מקדש את הראוי לו" (משנה זבחים ט, א). הוראה זו תוחמת את כוחה

פרשת קידוש הכוהנים שבפרשתנו נחתמת בפסוק חגיגי ומטרדי: "שְׁבַעַת יָמִים תִּכָּפֵר עַל הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קְדָשִׁים כָּל הַנִּגַע בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ" (שמ' כט:לז). לפי הוראה זו, המזבח מקדש את הבא עימו באמצעות מגע. נוסחה דומה מופיעה בתורה ביחס לכלי המשכן (שמ' ל:כז-כט) והקורבנות (וי' ו:יא, כ).¹ תיאור תנועה 'פיזיקלית' של הקדושה העוברת מאוביקט לאוביקט מזכיר בלשונו ובמהותו את דרכי התפשטות הטומאה: 'כל הנוגע ב-X יטמא'² = 'כל הנוגע ב-X יקדש'.³ הדמיון הלשוני והמהותי בין דרכי העברת הטומאה לדרכי העברת הקדושה מפתיע: טומאה באה לעולם כתוצאה מאירועים ביולוגיים ולא רצוניים (כגון מוות, לידה, זיבה ונידה), ובהתאם היא נעה ומתפשטת במרחב כוירוס לא רצוי העובר מגוף לגוף ומאובייקט לאובייקט באמצעות מגע מקרי, רוק, האהלה וכדומה. לעומת זאת, הקדושה קשורה בעולמות נורמטיביים, ונוצרת באמצעות ציווי, בחירה, טקס וכדומה.⁴ משום כך, תיאורה כישות 'פיזיקלית' הנעה באמצעות מגע מעורר תמיהה.⁵

הטרנספורמטיביות ה'פיזיקלית' המתגברת שלהן במרחב (מגע, משא, האהלה וכדומה). ואילו הקדושות מדורגות היררכית (א, ו-ט) באמצעות תיאור ההגבלות והאיסורים התוחמים אותם. לכן, בראש רשימת הקדושות מוצב 'קודש הקודשים', שאליו אף אחד מלבד הכוהן הגדול אינו רשאי להיכנס (א, ט), ובראש רשימת הטומאות ניצב המת המפיץ את טומאתו אפילו באמצעות האהלה (א, ד). ייתכן שאבחנה קונספטואלית זו ניצבת גם ביסוד משל הכוהנים החידתי של הנביא חגי: "פה אָמַר ה' צְבָאוֹת שְׁאֵל נָא אֶת הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה לֵאמֹר: 'הֲיֵן יִשְׂא אִישׁ בֶּשֶׂר קֹדֶשׁ בְּכַנֵּף בְּגָדוֹ וְנִגַע בְּכַנְפוֹ אֶל-הַלְחָם וְאֶל-הַנְּזִיד וְאֶל הַיַּיִן וְאֶל-שֶׁמֶן וְאֶל כָּל מֵאֲכָל, הַיִּקְדָּשׁ?' וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ: 'לֹא'. וַיֹּאמֶר חָגִי: 'אִם יִגַע טָמֵא נֶפֶשׁ בְּכָל אֵלֶּה הַיְטָמָא?' וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ: 'יְטָמָא' (ב:י-יג).

6 פירושו לשמ' כט:לז; שמ' ל:כט; וי' יא:ח. יוצא דופן הוא ראב"ע שבפירושו למקראות אלו (בשמות ובו' ו:כ) הזכיר את הוראתו הפשוטה של הפסוק. לדיון בפרשנות ימי הביניים למקראות אלו ראו: M. Lockshin, "Why is Holiness Not Contagious?", A. L. Mittleman (ed.), *Holiness in Jewish Thought*, Oxford 2018, pp. 54-66.

* ד"ר הלל מאל, החוג לתנ"ך והחוג לתושבע"פ במכללה האקדמית "הרצוג" והמחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן.

1 וראו עוד במ' יז:ב-ד; יח' מב:יד; מד:יט; מ:כ.
2 וי' יא:כד, כו, כז, ל-לא, לו, לט; ט:י, יא, כא, כג, כז.
3 לניתוח מפורט של נוסחה זו ראו: J. Milgrom, *Leviticus: A New Translation with Introduction and Commentary* (AB, 3), New York 1991-2000, I, pp. 443-456.

4 הקב"ה מקדש את אוהל מועד בו בחר להתוועד עם ישראל (שמ' כ:מג-מד); משה מצטווה לקדש את הכוהנים ואת המזבח באמצעות טקסים (שמ' כ"ט); הר סיני מתקדש באמצעות הגבלות (שמ' יט:כג) וישראל מצטווים "קדשים תהיו" באמצעות שמירה על החוקים (וי' י"ט) ומקדשים קורבנות באמצעות ייעודם לגבוה (ראו למשל שמ' כח:לח; וי' כב:ג).

5 האבחנה המהותית בין הטומאה המתפשטת במרחב לבין הקדושה הגדורה באיסוריה ניצבת ביסודו של סדר "טהרות" הפותח בהצבת הטומאות כנגד הקדושות: 20 אבות הטומאה מדורגות ברשימה בת כ"א שלבים (למעלה מהן משניות א-ד) לפי עוצמת

בונה המקדש, שלמה, נקשרו סיפורים שעיקרם תלישת הנמלט מקרנות המזבח ומחסותו המגוננת של הקודש. יואב נמלט מאימת המלך ואוחז בקרנות המזבח, ושלמה לא נרתע ושלח את עבדיו להוציא להורג באוהל ה' את השר הרוצח (מל"א ב').

בספרות חז"ל, נטרול כוח הקדושה רדיקלי יותר והוא מובע בשכתוב מבריק של הסיפור המקראי המקפל בתוכו שינוי פרדיגמטי:

אמ' ר' תנחומא לסנהדרין ב"ר. כהדא דתני הרוגי בית דין נכסיהן ליורשין, הרוגי מלכות נכסיהן למלכות. אמ' יואב מוטב שאיהרג בבית דין ויירשוני בניי ואל יהרגני המלך ויירשוני. כד שמע שלמה כן, אמ' לממונו אני צריך?! מיד "והסירות דמי חנם", אין ממונו חנם (ירושלמי מכות לא ע"ד).

יואב, שרצח את מתחרהו עמשא ומרד במלך, יודע כי מותו קרב. הוא מבין שבמותו מידי המלך יולאם רכושו וילדיו יישארו חסרי כול, ולכן הוא נמלט למזבח – מקום מושב הסנהדרין. לפי שכתוב נארטיבי זה, שר הצבא הזקן אינו נמלט מאימת החוק אל זרועות הקודש; להפך, הוא נמלט מאימת המלכות לזרועות המשפט ההוגן הממוקם במתחם המקודש. היפוך ההיררכיה שבין הספירה הפולחנית למשפטית משתקף גם בתמונה הארכיטקטונית של המקדש המתארת מרחב שבו הכהונה נשלטת על ידי הסנהדרין (מידות ד, ח).

אפשר אם כן, שכוחו של המשפט הרואה ומבחין בין הראוי לבין שאינו ראוי, משתקף הן **בתרגום** ההלכה העתיקה הנוגעת לקדושה המדבקת במקדש (מתוצאה 'יקדש' להכנה 'יתקדש', ומכוח עיוור למעשה מכוון) והן בהיפוך הרעיון הקדום לפיו המזבח יכול לגונן על הגנב והרוצח. רעיון ההיראות לפני ה' ("אֲשֶׁר יֹאמֵר הַיּוֹם בְּהָרַח ה' יִרְאֶה", בר' כב:ד) מתורגם לקטגוריה המשפטית – מי שנראה צריך להיות ראוי. המזבח הופך למקום המשפט, והמזבח מקדש את הראוי לו בלבד.

של הקדושה לקדש דבר "ראוי" בלבד (ולא, למשל, תועבות. כגון, הרובע והנרבע, המוקצה הנעבד והאתנן. ראו זבחים ט, ג), והיא מלמדת כי בעיני התנאים אין הקדושה כוח עיוור המקדש את כל הבא בשעריו, אלא כוח 'רואה' המקדש את ה'ראוי' לו בלבד.⁷

ייתכן ותנועה מקבילה מתיאור פיזיקלי של הקדושה לתיאור נורמטיבי אפשר לזהות במרחב נוסף הקשור לקדושת המזבח ולמתח שבין הספירה הפולחנית לספירה המשפטית. במקדשים שונים, בימי קדם, למזבחות היה כוח מצמית ביחס לרשות השופטת. המרחב הפולחני היה מקום שבו נעקרו נורמות מוסריות, לא רק מסיבות מובנות מאליהן הקשורות בריכוז הכוח בידי הכוהנים (כמתואר בספר שמ"א ב'), אלא מגורם אינהרנטי: מאחר שהפולחן המתווך בין האדם לקודש יכול לכפר על 'חטא' הקשור בספירה המוסרית (ראו וי' ה'), בעיני הטועים יכולה הספירה הפולחנית להקל על ביצוע עבירות במישור הפלילי; המסע אל הקודש מגונן פסיכולוגית על הבא בשעריו הסבור כי אדיקותו הפולחנית מכפרת על חסרונותיו המוסריים. מנגנון פסיכולוגי זה מתואר אצל הנביאים במטאפורה בוטה שלפיה היה המקדש ל"מערת פריצים" (יר' ז:יא), כיוון שהעלייה למקדש עלולה להלבין את 'שני' הרצח הגניבה והשוד. המקדש אליו מובאים הרווחים הלא-חוקיים נחשב למערת שודדים.

מנגנון פסיכולוגי זה מתבטא במוסד משפטי עתיק (asylum), המגדיר את המרחב האקס-טריטוריאלי שאותו מחוללת הקדושה המדבקת (sancta contagion). מרחב אקס טריטוריאלי זה אפשר בתרבויות קדומות לרוצח או לפושע להימלט לקודש ולהינצל מן החוק. במקרא ניתן לזהות התנגדות הולכת וגוברת למוסד זה:⁸ לפי ספר שמות כאשר "יָזַד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה" (שמ' כא:ד), א-לוהים מורה לקחת את הרוצח מרשותו ("מַעַם מִזְבְּחִי"), ולהמיתו. ובדמות

7 האופנים שבהם הקטגוריה "ראוי" מתפרשת בפרק "המזבח מקדש" מגוונים יותר מכפי שתואר במחקר (ראו למשל משנה זבחים ט, ז), ובדעתי לעסוק בכך במקום אחר. עוד על צמצום כוח הקדושה אצל התנאים ראו: S. Friedman, "The Holy Scriptures Defile the Hands: The Transformation of a Biblical Concept in Rabbinic Theology", in M. Brettler et al. (eds.), *Minhah le-Nahum: Biblical and Other Studies Presented to Nahum M. Sarna in Honour of his 70th Birthday*, Sheffield 1993, pp. 117-132.

8 לתיאור מפורט של תהליך זה (אם כי אולי נאיבי בשחזורו ההיסטורי) ראו: J. Milgrom, "Sancta Contagion and Altar/City Asylum", J. A. Emerton (ed.), *Congress Volume: Vienna 1980* [VTSup, 32], Brill 1981.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף